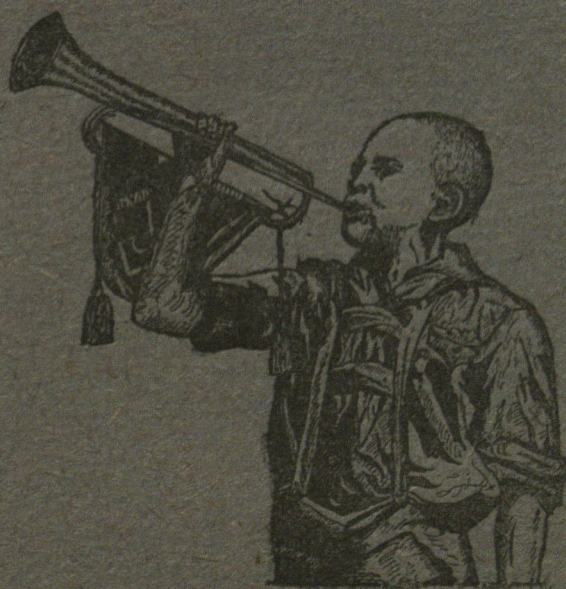

4B $\frac{13}{20}$

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ АССОЦИАЦИЯ ПО ИЗУЧЕНИЮ НАЦИОНАЛЬНЫХ
И КОЛОНИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ (НИАНКП) * ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ

PIONER

MOSKVA

SENTRIZDAT

1931 гбл

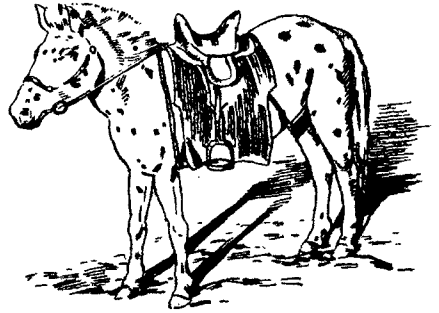
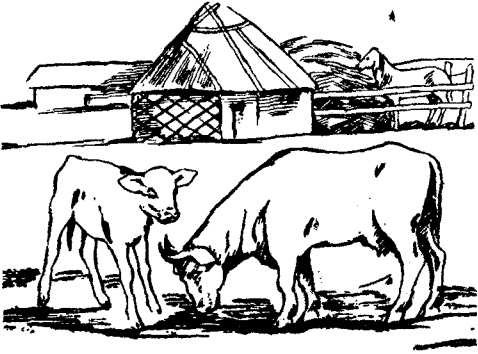
НАУЧНО - ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ АССОЦИАЦИЯ ПО ИЗУЧЕНИЮ НАЦИОНАЛЬНЫХ И КОЛОНИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ (ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ).

PIONER

Ро узыкты Тьва ракъылар еѣтер
Охотникот С., Педрејет К.,
Спирин А., Анајет И.
еѣ К. Алвердофтун паѣталгазы-пие пизеен.

По узыкту Тьва рақсылар ештер
Охотникот С., Редрејет К.,
Спирин А., Анајет И.
еш К. Алавердофтун рашталгазъ-pile ризеен.

aal

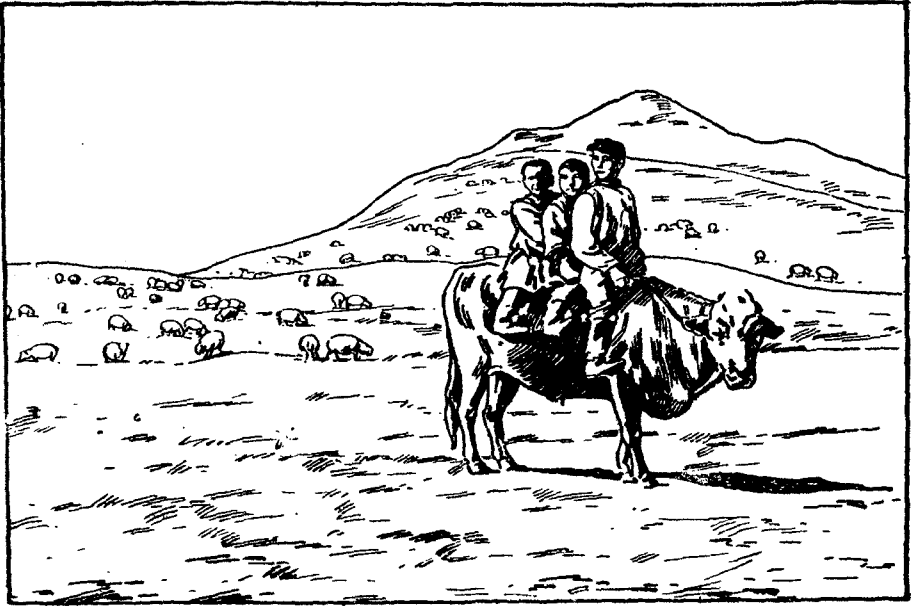
ala

al

la

ala

al

mal

am ama ma

ala mal

mal al

ma mal

mal ala

ma la am al

a a t

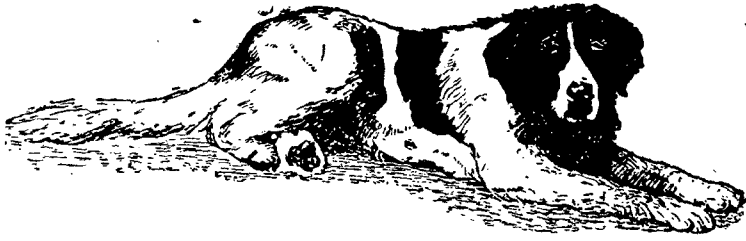
ala aat

aat al

aat ala

la al at am ma

mal tal tala

ьѣт

тѣт

ат

ты тѣль тѣльм

ьѣт тѣт тал

ат аттѣ ѣт ѣттѣ

ot

ool tool

ool toolu

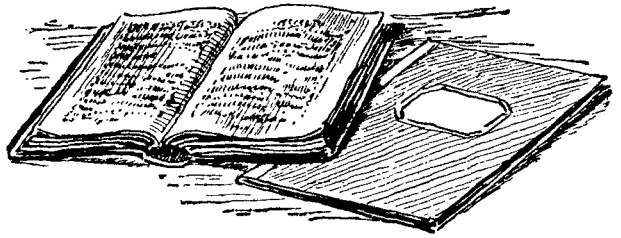
ot al

ытть ал

at aat attь attьm ыт
ыттьm ool tal tool toolum

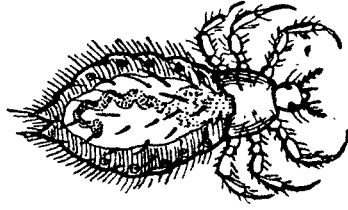
ты тьm

тыт mal маьm ala

ton nom

nom ma ton ma
nomum tonnum
on nom on ton
nomnu al tonnu al
mana
ma nom al

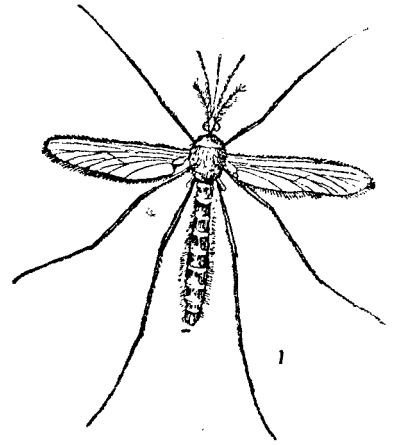
р ь ы т

р о р ь ы т р ь ы т т ь р

р о о о л р ь ы т т ь р т ь

а р р о р о о р о о т р о л

р о т л а р р о р р о о р

Orun

Ъмъра

Polat aran

Ъмъра тьрт

Ol oran

Амър пол

On orun

Амър торан

Orun par

Ol ъмърань ал

Ol orunnu ar al

ьр алър аар аран аьр
раар тар тараа парьр ьгьла

Рок

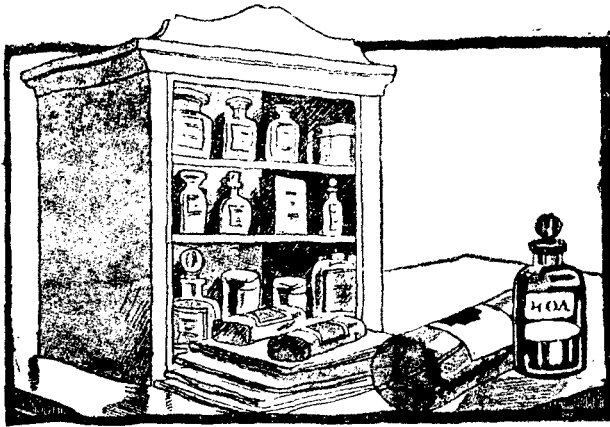
Роктан карак агыр.

Раккок, рокту окта.

Ролат, ро рокту моон арпар.

Раккок, тааркь тырта.

Анар-оол кара-рытть тыртъ.

e m

Arta mooran.

Anar-ool, par em ekkel.

Arat, lamaa emnetpe.

Anar-ool, ertten mee
em кьльр per.

Pakkok, taartta aptekten
parьр em aьr.

et eet eler erer elek terek
erttem ertten emner ekkel
tepter

Uruum, tur! C u n!

Ertten cun. A r ы n c u u r.

P o l a t, a r ы n ы n c u p t u r.

M o o r c u n u p t u r.

C o p c u n n a r ы n u t t u p k a n.

M e n c e m k ы ы p t u r - m e n.

c a, c e m, c u n, c u p, a c a m,

c u n u p, u r u u m, k ы ы p

Seek

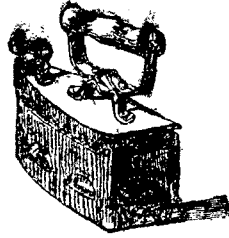
Seekten kamnan.

Seek paak tьp turar tur—onu
cok kььr.

Seekten eetke kurt tьptьr.
Kurt paak tьp turar tur—onu
cok kььr.

Maastan maььn kamna.

**Seek, maastь, kurttu,
ьмьрань, кара-рьтть—sok!**

Ро илir

Ilir otka сыьр tur.

Ol ilirler tep tur.

Picci-ool кььр tur.

Ol toraan terin cupkan.

Kattap-kattap cun!

**Emiskikti kattap-kattap
cuur!**

*Ol, on, ро, роо, са, саа,
роо, ро, оол, он роо.*

Kys

Saaskan

Kys poop tur.
Sook ap par.

Kas

Kokkaarak ulup tur.

Kastar canp turlar.

Tyne sook tur.

Pyrler ystyp turlar.

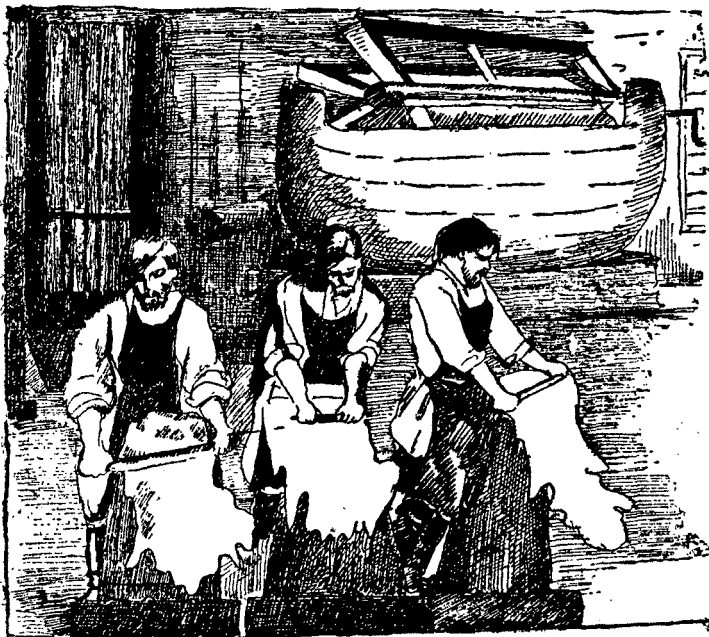
Pora

Kys keer cecek cok ap par.

Kys keer seekter, kurttar cok tur. Cilen

yr, ys, tyn, tyk, cyk, tyy, cyme, syt yrer,
ysken, ynner, tymen, cecek.

*Pora, kas, cas, saaskan,
on kas. On ool. Pora cok.*

Algъ
Kys kelgen.

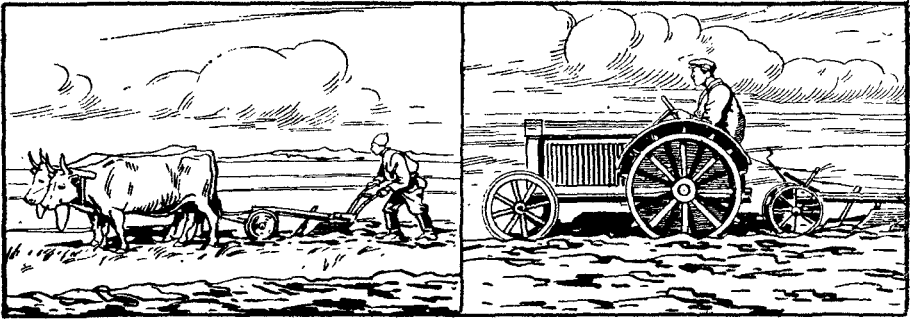
Kys apparga ulus algъ ettep ton, uk, camap, septer, pelekter tur.

Akkъm Ergi-ool mee ton кылыгъ algъ ettep tur. Sungar-ool, Kara-кыс, Pugasъk, Сыттак-ool-pile тын тык кыган.

Кыстар mee uk таарар перген.

Eleges, alaga, cuga, turgan, tyrgen, tagaa, ergi, ergek, cugalap, kagan, сыргал, tugar, polgan, syge, Сыргал

*Uk, cuk, ulus, mee, meen,
mee uk ar per, po ulus,
sen per kel, maa kel.*

Şағь

Маşьна

Кыс.

Тараа рьşкан.

Şьrap аккьм коопераска парғаş, uluska тараа кьыр тер маşьна алган.

Şuptu ulus cerge yngeş маşьна-pile тараа кьыр тurlar.

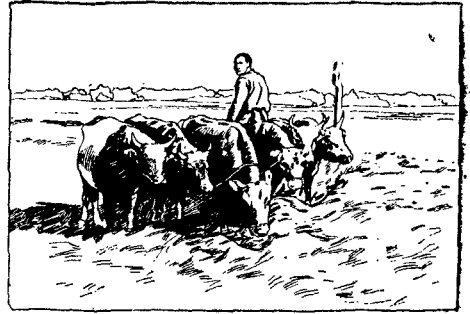
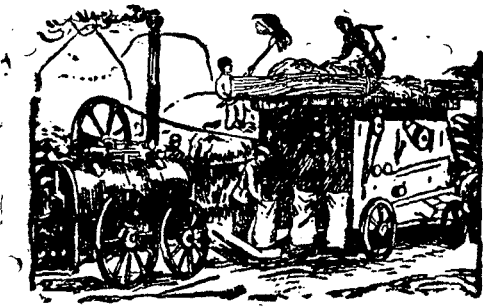
Şura, Şirima, Şirtekpen uluska кьльр тurlar.

Şағарь-pile Şokkar-ool ot сальр сеп кьльр тurlar.

Осыр şilgi aattь munup algaş syt ekkelgen.

кооперас, маşьна, syге, трактор

*Коз, ьк, şағь, сеп, аар, ак
şағь, сеп кьльр, реş
таşьна.*

Машина

Ҷан

Ulus taraa pastьp tur.

Pis taraanь җанга сьp алгаҗ pastьp tur-pis.

Picci-ool җагьпь сыp tur. Meen асам taraanь салгьнга каар tur.

Men tunmam-pile taraa urup tur-men. Enir сьпн ulus taraanь cerge urup turgan.

Am pis sumu taraanь pir cerge urup tur-pis.

Tastanma Tolьma-pile cinge taraa soktar tur.

cun, җан, meen, tunmam, Tastanma, ton, ton, tongu, tongurak, taan, tan

җан, meen, seen, oon, taraa, асам, tur tut, at, aat.

Meen, асам, aatts tut, seen, тоньн, cex ton.

Cemzek

Kyskeer кыҕ.

Ulus taraazып кылыпкаш, tiinnep аңнар coruur tep turlar. Enir сыып polza pistiң ulus cangыs-cangыstap аңнар турган tur.

Am polza pistiң аңсылар каттышкан турлар. Paza kooperaska ok cemzek алыр tep corыттылар.

Kooperas ok cemzekti ceele pergen tur.

Asam poо кылып tur. Akкым taraa soktap tur. Tizenma ton taarap tur.

*Cemzek алып. Мен са-
хар тух-мен. Аккым,
cemzek ал. Мен саакым
келер-мен.*

Şkola.

Men tunmam-pile şkolaa örenir tep unyptym. Şool örttelin ertte pergeş, men pöry körgen-men. Pis korıtkaş tyrgen kelgen-pis.

Pisti pakşy utkup algan. Men cungaş cemnenip algan-men. Mee erften pakşy tepter, yzyk, saazyň pergen.

Ool örenip tur

Am men örenip tur-men, tunmam paza örenip tur.

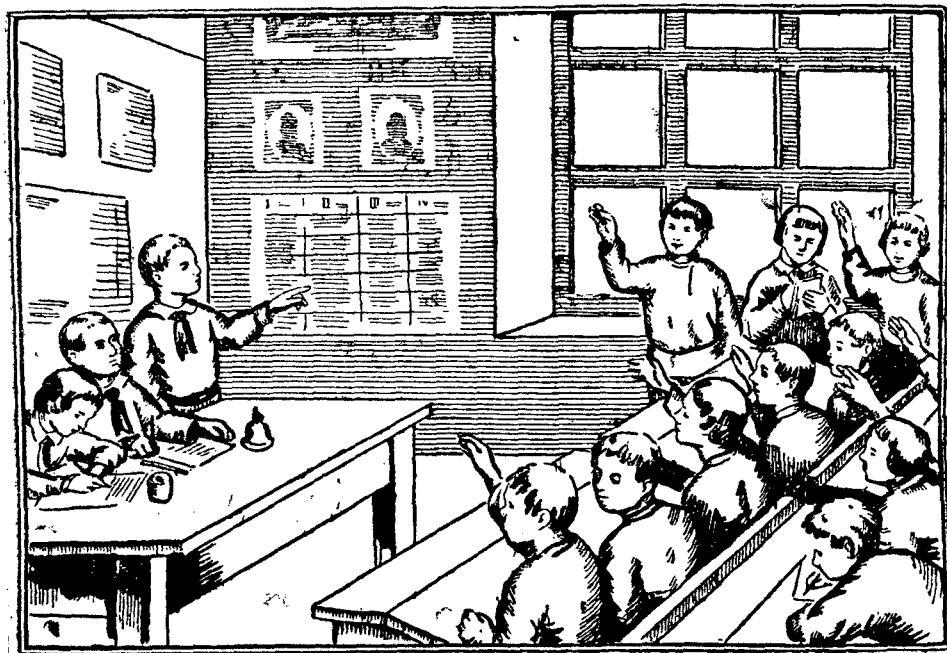
örttel, sös, köş, pös, pöry, öň, örel.

Nom pilirge—tykka ekki.

Arattar, öreninçer!

*Sös, pös, öň, örel, pis, ekki
örenir.*

*Pistin şkolaxy pis cemne
nip tur-pis.*

Xural.

Pistiñ po xyn xural poop turgan. Po xuralga eleen ulus turgan.

Xural targalargъ — Xorlu, Xertteken, Xemcik-ool turgan. Xuralga cugalaşkan xerekteri polza—şkolanьñ tyrymy.

Xuralga toktatkanь polza:

1. Erten turgaş xolun, agьnьñ, tişterin cuur.
2. Xolun, aksьñ cuur algaş cemnenir.
3. Paaş tygyn cylyyr.
4. Xepsin pөгyn azar.
5. Oruñ, şuglak, soorganьñ kaktaar.

6. Şkola iştin ciik ağaar salgınga
kaksır.

Surgul eşter, şıngı turunar!

Xir cok turunar!

*Xural, xun, rıx, ız, xet,
xol, sıt; kuz, xar.
Şkolanon, tırımtı — xir
cok turunar.*

КЪЗЫ.

Къş тыştı.

Xun къska, тын узун ар парыр tur
Sook ар pargan tur.

Kuştar uza pergileen turlar. Хар саар-
кан. Хун сыькрас тур. Mazalыk tonga
perip tur. Тоора хөл tonga pergen.

Alakta agъ porzuk, өрге polgaş өске
izeer аңнар izeepken tur.

Мону тыр-sen:

1. Хол, put, cokta polza curuk curup tur.

2. Şөл ceringe хар tyzgen.

Хөл кыынга тоş turar.

Sook хат полтур.

Ol kazan poor?

Кыып, кажаан, өрге sur-
gul, адар
Хар тукден. Жажаа
кылыр. Кыкы ахыл кыып
өрге сок тур. Хөл кыынга
тоş турар.

Kazaa

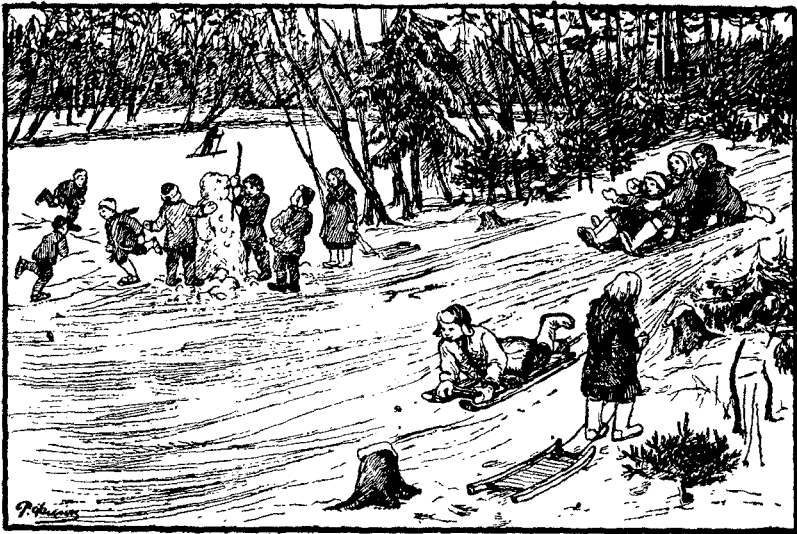
Kızınıñ kы́şkь aзы́ль.

Sook tyzyp keerge kы́зып mal. kazaalar kazaa kы́ль tur-men akкым Torzu-pile. Tarazьk ser kы́ль tur.

Men Torzu akкым-pile kazaanь kы́ль төгергеş kazaa aksь kы́ль tep tur-men. Po kazaanь kы́льkaş, mal kazaalar-men.

Syge, xiree cokka хем кы́нга oruktu кым кылган?

Oruk ekki. Oruk kazaa kы́ль tur. Oлар sigen soorttyр turлар. Orustar paraan soorttyр turлар. Orun aştар tur-men.

Ojun

Ро хун ајас хун.

Men ро хун Анај-ool, Ojun-ool, Kalcanaj, Sajьп-ool, Cecekkej, Sancaj хөј ulus-pile хaja саныга паргаş, oјнар сунгулар хунзеер тур-мен.

Pister şanak, хаак, кееş хөм-pile сунгулар турган-pis. Lap oјнар тур-pis.

Sancaj şanak-pile сунгулар турган. Ol хаак-pile сунгулаксај пергеş, аcaзьнь хаак каzap пер teen.

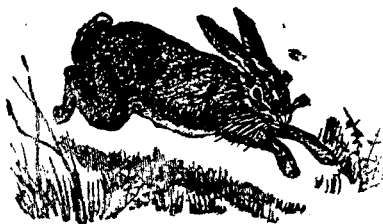
Acaзь Sancajга хаак каzap перген. Sancaj тьккала өөрып турган.

Olceј oјнар тур. Ojun-ool сунгулар тур.

Oјнар сорајла-мен. Oјрат курт-ту. Oрус оол oјнар тур. Oј аат тур.

Tilgi

Kodan

Kokkaj

Кышкы аң өйү.

Tuyn men acam-pile aargada kapkalar salьpkaan-men.

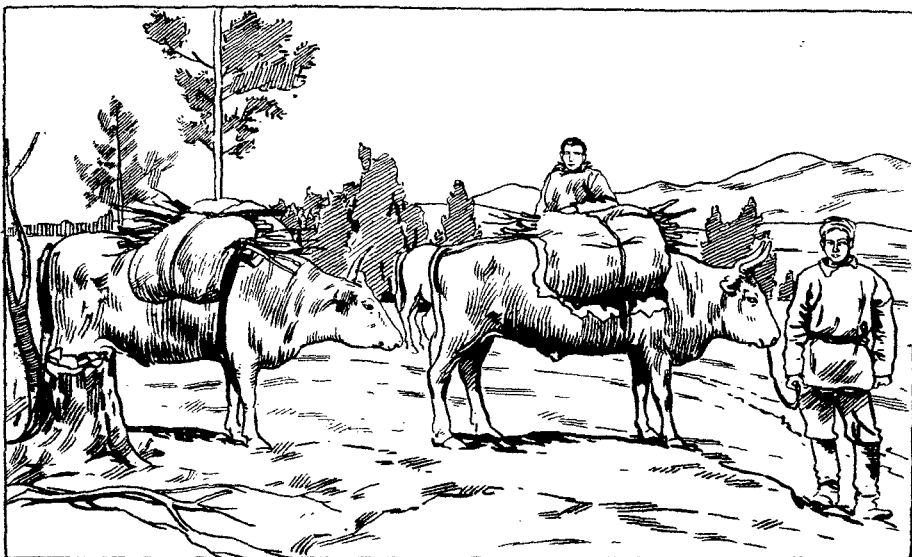
Ertteninde pargaş kɵɵrymge kapkaga pir xodan sьdьr.

Ol xodannь ar algaş, par sьdaгьmга paза pir kapkada as sьdьr.

Men ol astь tuduralьгьmга xolumnu bьzьgьrkan. Kortkaş salьpkan-men.

Annь ɵlyrgeş, kezin ekki xerer xerek!

*Tuyn men aargada xodan kɵr-
dym. Tort tiin, ɵlyrdym. Tolgaj-
ɵldun, adanь tilgi kɵrdy.
Tomyr-ɵol anьnaj perdi.*

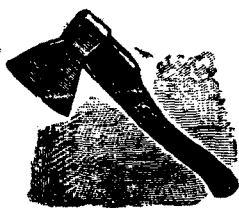
Ыаҗ.

Кызын соокта ыкка хөй ыаҗ кирер тур.
 Pis аккым-pile иҗееле ыаҗтаар теп тур-пис.
 Ertten асам meni җарлар
 tut teen.

Xire

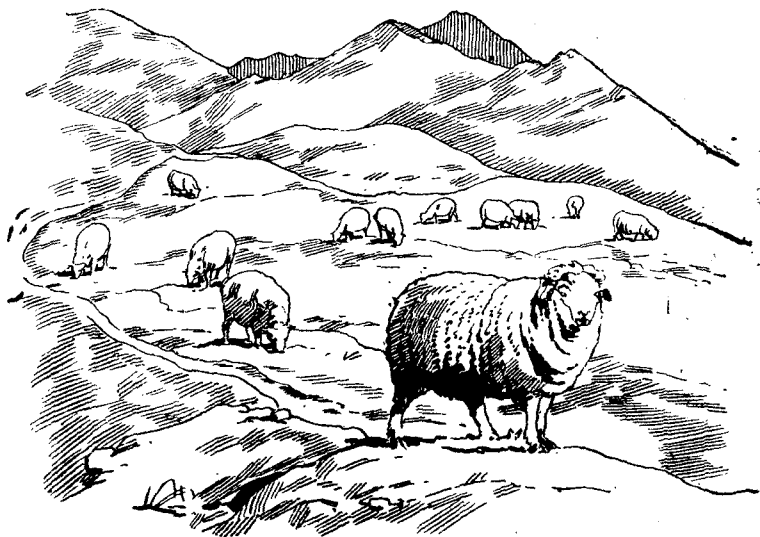
Men иҗи җар tudupkaan-
 men. Аккым җайлап олурган,

Syge

men syge cididip олурган-мен.
 Oon pis аккым-pile ыаҗтај
 перген-пис. Pis аарга иштінде
 ыаҗ кезип алгаҗ, кезее сапыр
 келген-пис.

*Амьрдаа ыаҗ соордур тур.
 Адар-ool Анај-ool-pile иҗееле
 ыаҗ кезип турлар.
 Анај-ool иҗи җар tudupkaan тур.*

Таој

Kadarсь сугаазь.

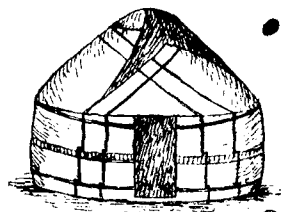
Men picci coraan şaamda, paj Pujan-
Padьrgьньњ хојун kadarьр турган-мен.

Paj Pujan-Padьrgьнь пилir poor-sler?
Ol rodu хунзеди сьльој оој иştинге
амьрар консуој сьргалдьој турган. Pister
jadьь arattarnьњ picci caş ooldarь кьзын

könücü sookta oñ xojuñ kadarьp tur-
gan-pis.

Pistin curt işinde Pujan-Padyrgь
ьшкаş ulustuñ kyzyn razьp
jadь arattarnь tarlap turgan
paj kiziler kajь xөj turgan.

Өөj

Jadь arattar erge şө-
leezin xolunga algaş paj
kizilerni tyzyrgen tur.

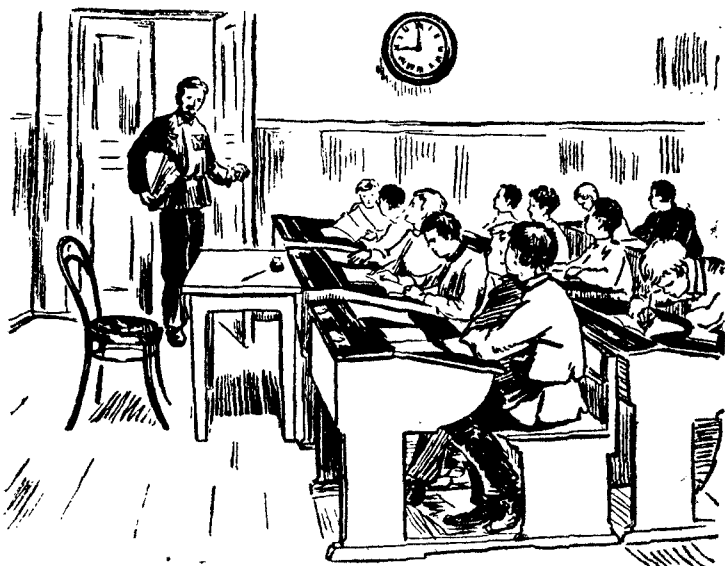
Am pisterni tarlaar kizi cok tur. Pis am
er kadьныñ aзыьп кььp tur-pis.

Jadь arat uruqlarь
cajьп-кьзып xөj kadardь.
Tarlap turgan pajattarь
cajьoј caagaj curttap turgan.

Xubuskaldьoј хунне keerge
kulugurlarь cok-la kalgan.
Xөj kadarar uruqlarь
könücü surguul polu pergen.

Jadь arattar, kattьзыңar!

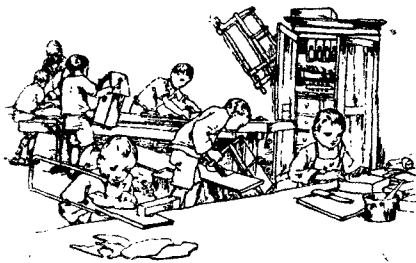
*Тағда хөj өөjler tur.
җонрак улвој тағда
хөj kadarьp tur. Jadь
pister өreniliner.*

AZЫЫБЫС

Pistin хунувус.

Pistin şkolаның pөлgymynde pir cys ceerwi iji surguul. Pis төрт kezek carылган tur-pis. Pis şuptubus şkolada curttap өөrenip tur-pis.

Erte ыginin 7 şakta tur-rar tur-pis. Ooñ soonda sabañ-pile cunup algaş orun төzek, pazың işti şeberleer-pis.

Surguuldap algaş cemnenir-pis. Tos şakta kiccel egeleer tur. Kiccel өjynde, pizik piziir, curuur, san sannar, ылар, nom-cuur tur-pis.

Pistin kiccelibis tengen soonda, xolubus cupalgaş cemnenir-pis. Tört şakka cedir tьştanьr-pis. Kezee pөлgymnerge aзыldaar tur-pis, cok polza xuraldaar-pis.

Pistin şkolada тьндьој pөлgymner par: purgan cоктun, şeriој surguulunun, ьјаş cazaar, curuk curuur, ьr ьrlaar pөлgymner par.

Xynnyn dezurnajlar turar tur. Olarnьң kььr cybezi polza: şkola iştin şirviir, xol aғыn cuur, suој ekkelir, cem pelek-teer, ajak tavak cuur, peşkezin ottular, ьјаş tazььr turlar.

Sen şkolada poduңnun aзыльнь cugalap көrem?

Pistin surguldarnьң attarь: Tolva, Тава, Раавьј, Сьтва, Хандьва, Тьојвазьк, Јам-вул, Намсьва.

Сава самвьрага pizik pizip tur.

Am Сьтва surguuldap tur.

Тем Толва разың иştин şirvirкен. Ада-
bastaj аjak тавак сур тур.

Таоҗвазък Тава-pile ыҗаш тазыр тurlar.

Октявр.

Pijede Orus curttunun ak хаань podu-
nun иştikki yletpyrcyn тараасыннарнь тькка

растыр тургаş, таş-
тыккы Тьва араттарнь
каттай тарлап турган.

Кансар тарлап
турган-ы теер полза?

Ак хааньнь ты-
зыметтери, капитали-
старь, Тьваньнь по-
ноннарь, рајларь, ла-
маларь-pile каттызыр

алгаş жады араттарнь тарлап растыр турганнар.

Pir муң тоs сус он седи сылда, октявр
айда Orustun азысын тараасыннар темиссеş-
кеş капиталистарньнь ергеzin тызырген тurlar.

Orus улустун азысын тараасыннар
ерге şөleezin podunun холунга алгаş,
өске өске сөөк улустарньнь роттарньнь е-
ргеzin тыпыр перген.

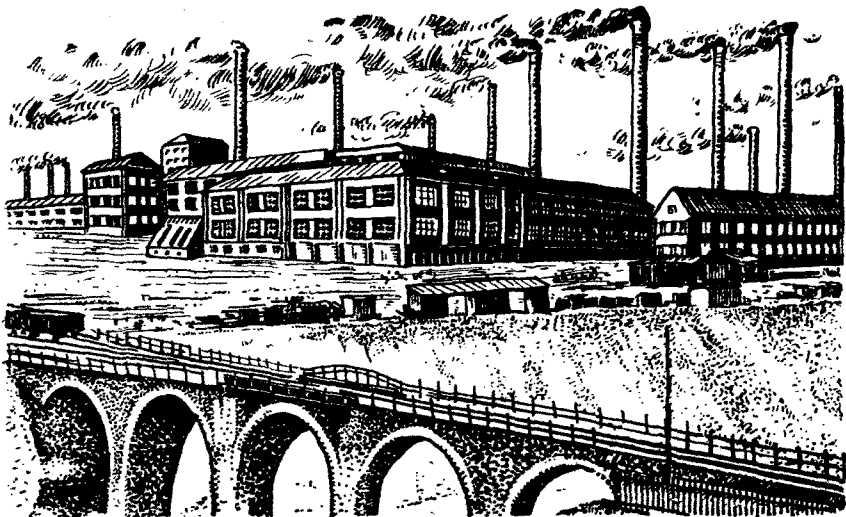
SSRE polza Tьba arat ulustuң koncuoı хань ezi polur tur. Ooң төlezinde Tьba arat ulus pottarь appargaş, tus cazaan tur-guzup algannar.

Ooң tugajьnda pygy Tьbanьң jađьы arattarь Oktavrнь SSREniң yletpyrcyn taraacьnnarь-pile pir төmej uluoı хуннер erttirip turar.

Pygy telegejniң Oktavrь ulamь-pile telgerezin!

Sovet Sosialistioı Respublik-tarnьң Evileli (SSRE)

Aзыcьnnar taraacьnnar raj-larnь ojlatkaş olarnьң tooza cerin polgaş fabrik zavottarьн хунар алған.

Фабрик

Aзылыңнар тараасыңнар советтерни тургускаш ам кырынени поттарь паштап турар тurlar.

Sovettin sorulgazь fabrik zavottarnь polgash kolxos sovhostarnь turguzup turar tur.

Kolxos.

Zavottardan kolxos sovhostar-ce andazyңnar, traktorlar, şişkişter, molotilkalar paгыp tur. Kolxos sovhostardan xooajlar-ce taraa, tyk, eet, syt paгыp tur.

SSRE sosializm turguzup tur. SSREnin aзылың тараасыңнарьның uruqlary pot-

тарьның ада ичелеринге социализм тургузарына тuzалазър тurlар.

Pister, Тываның ирoqlары, ССРЕНИң азылсын тараасыннарның ирoqlарына хат-тунманьн ражьрн coruttup tur-pis.

ССРЕ-pile Тываның азылсынарның евилели telgereer polzun!

Sovettin ergezi telgerezin!

San

1 pir	6 aldb	11 on pir
2 iji	7 cedi	12 on iji
3 yş	8 ses	13 on yş
4 tørt	9 tos	
5 peş	10 on	

20 ceerbi	200 iji cys
30 yzen	300 yş cys
40 tørtten	400 tørt cys
100 cys	120 cys ceerbi
1000 mun	127 cys ceerbi cedi

226 iji cys ceerbi aldb

339 yş cys yzen tos

936 tos cys yzen aldb

1931 pir mun tos cys yzen pir

Тьваньц узуу

A a B b C c D d E e

Aa, Bb, Cc, Dd, Ee,

F f G g O o I i J j

Ff, Gg, Oo, Ii, Jj

‡ ‡ K k L l M m N n

‡‡, Kk, Ll, Mm, Nn,

N n O o O o P p R r

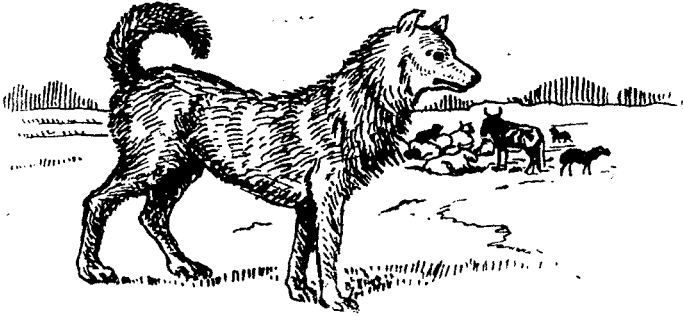
Nn, Oo, Oo, Pp, Rr,

S s S s T t U u V v

Ss, Ss, Tt, Uu, Vv,

X x Y y Z z Z z Ъ ъ

Xx, Yy, Zz, Zz, Ъ ъ.

Köstyk.

Taş-ooldun ынак ezi par. Таş-ool оон-pile ojnap turar. Тааş-ool onu cазып тьр алган. Köstyk ol şaanda kara cok turgan, cangьs syt izip turgan. Am ol ulgadyь pergen. Köstyk syt-taa tyk-taa perbes. Oon-pile ыяş-taa sөdyrtpes turlar. Андыој polza-taa тоозазь Köstykke ынак консуој.

Pir eves кьзып aal canьга kokkaj cedip kelze, Köstyk toraan medeeleer tur. Köstyk polza, хој polgaş mal kadarарь ekki tur. Annap corda Kөstyk tiиң тьвар tur, ыяшка ундыруп turar tur. Oon soonda ыяş төзынге turup алгаş eerip turar tur.

Köstyk ancangаş тоозазьнга ынак tur.

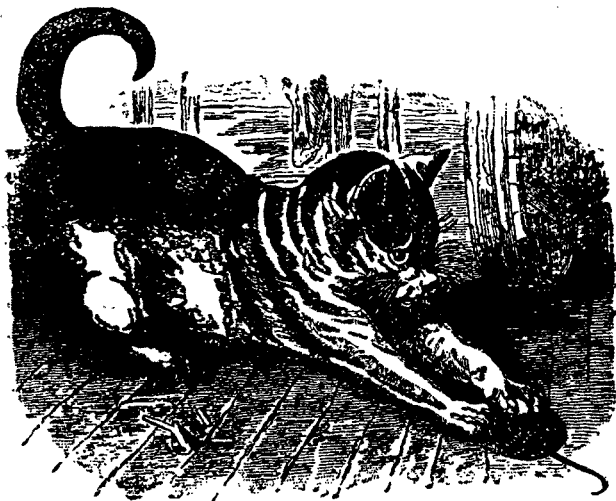
Morttaj.

Антарның şalазьның алдында kyskeler par ар-парган.

Picci ызым apparga, şala алдындан унур kelgeş teskindir көргеş парва-ce cedip kelir turlar. Парвада хөј тарaa par. Кансар уштур' алыр? Kys-

keler cidiq izi-pile parvanь xemirip turup peer turlar. Parvanь teze xemirgeş taraanь unkyryn tuba tazьp turar turlar. Xөj taraa tazaaş, oоң хөjny şala кьгьга төр кааннар.

Таş-oolduң morttajь par.

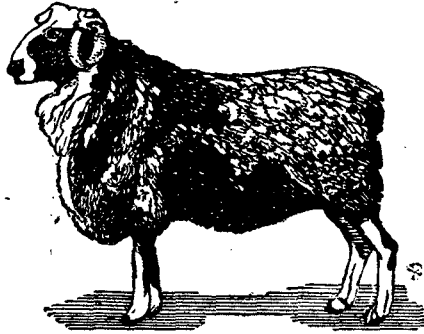
„Ooqlum, morttajнь anmarga appargaş aңaa salььt“, tidir avazь.

Таş-ool morttajнь algaş, anmarga appargaş, eziin хааркан. Morttaj anmarga уş хongan, kon-cuq semirij pergen. Oоң soonda kyskeler parьva xemirves appargan.

Хөj.

Таş-ool хөj azraaгьга ьннак. Olar kizee san-cok tuza cedirer tur.

Таş-oolduң tonu хөj kezi, pөergy xuragan kezi, xolunuң хавь хөj tygy tur. Өө, şirdek, cor-gannь Таş-ool көөрге, тоozazь хөj tygynden tur.

Хој сок полза, канцаар-пис? — тидир. Таş-оол,
хој азыраагь екки сыве тур.

1. Хураганы кансап азаар турган-сен, суга-
лар көрем.

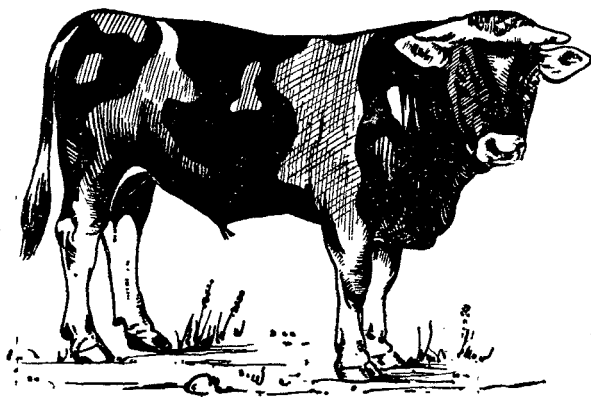
2. Кееş, тыктен аңыда хој кизиге суну
peer тур?

Хојнуң төрели.

Хојнуң төрели пар. Ол кизиге кееş полгаş сыве
peer тур. Тақга соруп турарь тырген. Кандық-таа
кадыр тақдан кортпас. Хамькть раşтаар оон soon-
дан өскези едерер. Суну таа сив, аştар өлвес. Оон
оолдарь picce уруулар ыşкаş алгырьр турар тур.

Кьмыл ол пилдиң-ве?

Şarь.

Taş-ool şarьзыңа ына консуқ. Şarьның ть-
ўзы аўыр-пйе төмеј, таваннарь adағаş ьşкаş, şir-
виş кудуруктуқ. ОI podu caaş. Munup алғаş mal
хавьгар суве. Ығаş судьгер полза, cedi kizi cyктер
кыş cетрес. Саўн өқ судьгер тараа тарьы.

Taş-oolduң şarьзы ekki tur.

Şarьның кьşkь азылың cуру.

Aalda.

Taş-ool кьзын оjnardan аңьда, азы кьльр
турар. Ertten nek sugarar, sigen peer, ооң каза-
азьн аштаар тур.

Taş-ool хojлар пaza ootkarar, ооң сонда
өөрынге каттырар тур.

Ро съһн агаттар хожун кадър алган. ОI хожну илуој кизилер катарър турар тур. Мurnunda хож катарда өој саньндан кизи соруп турган, ам то-озазьһн хожу саңгъььс катарсъһьој тур.

Уруојлarga ам екки тур. Таојга тоңуп сорвас. Школлага олургаş, өөренип турар тurlar.

1. Хожну каттыштыргаş катарarga суге екки poor сувел?
2. Хожну кансар катарър соран-сен сугалар көрем?

Таş-ool şkolada.

Таş-oolдун иојвазь пар. Ооң адь Saj. Saj şko-лада өөренип турган. Şkola Таş-oolдун аалындан раак турган. Таş-ool аcaзьнга сугалаан: „Meni иојвамга ederttip көрем“. Adазь caa teeş, адьһн еккер ezertteп алгаş. Saj тыва иееле соруп кан-нар. Pir хонукта coraş şkolага cedevergenner.

Adазь-pile туңмазыһн көрүп кааş Sajһн өөгуру консуој.

Udавајһн кicceel egelej перген. Уруојлар Таş-oolду klas тыва edertti пергенner. Уруојлар paştaj

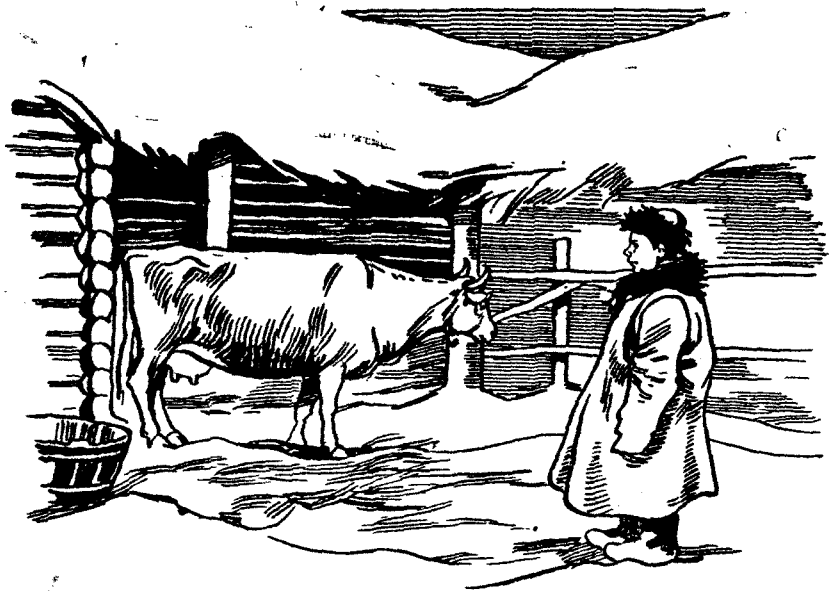
klaska nomcup turgannar. Taş-ool nom tuba көрүп тургаş, cyny-taa pilbejin турган. Şokkarlandыр pizip kaan pizikti yzyglep сөс yндырып турганын узurun pilbejin kajgap турган. Олар Таş-oolга карандаş saазын пергеннер, олар-pile кады теveni curuzun teeş.

Таş-ool карандаş алгаş, curup турup перген. Ооң теvezi tagaaga төмеj appargan.

Таş-ool cyny pilgen.

I.

Sook кыş тызып kelgen. Хын karaa şooluoј көзылbes appargan pirde teerge көстып kelzede сылытрас appargan. Хар хөл-сок улгадыберген.

Udaa-udaa хат хадыр appargan. Таş-ool сылыој tonun, пергын, ediin ketkeş таştыгаа ёорур. Таş-ool сылыој edik-хеptioј polza-taa таştыган tonарь консиој.

Таş-ool хырең некти көгеş кайгап тур. Хырең нектин тыгы улуқ хојуоқ аргарған. Хырең нектин тыгы каяңгаş өскерли перген тееш. Таş-ool хазьндан айттыр тур. Таş-оолдуң хазь Саңсај тооза сувени пилі, сокта саа Къзы Шериқден саңр келген.

II.

Кезе шұптuzu разьңга сьгльр келгеннер. Саңсај адазь-pile ро разьңнь енір сьльн кызьн тутканыр. Разьңда сьльоқ-таа сьгьк-таа тур.

— Хырең нектин тыгы сьге улуқ хојуоқ аргарған, аккь, — тер Таş-ool айттыр тур.

— Сен саън сьну кедіп соғур-сен? — тер хазь Саңсај айттырды.

— Саңгьс хөйлеңнiқ соғуур-мен, — тер хазь-ладь Таş-ool.

— Сьге саън тон кетпедің-сен? — тер каттар айттырды хазь.

— Саңгьс хөйлең пеэин изиқле полгај.

— Ам соғ тон кедіп алдың-сен?

— Кым тоңуп согуурул тееш кеттим.

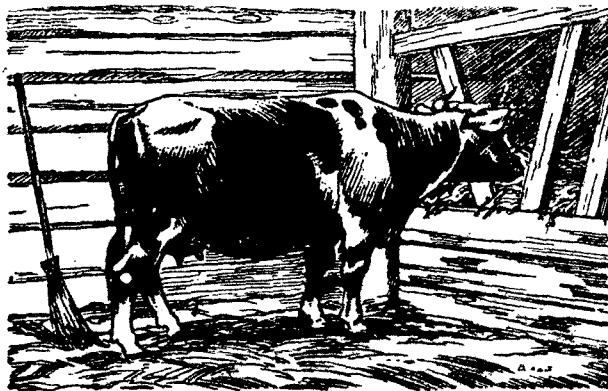
— Кандоџы, Таş-оол, кызын хурең некке сыџоџ тон херек иргиве?

— Пилдим, пилдим!—тер алгыра перди Таş-оол,— хурең нектиң тону ол полган суве тур ијин?

— Ансамтајын, кансаар!

III.

Сансај адазы-pile кyzedi азыл кылып келгеннер. Раşтај олар разың кылып алганныр, ооң соонда малдарыңга кылыганныр. Ам хурең нек казаага тургаş сизен тајнап турар тур.

Хурең некке сыџоџ серде екки тур. Picci уруџ-ларга оон-таа арттык: сyt izip, сyttyџоџ şaj izip турар тurlar.

Ро кады турар Адавастај кызын neen азыгаар сизен пизин peлектеp алваан. Ооң nee şooluџ оот cok соокка таџга ооттар тур. Мырај ара перген sydy-таа cok тур.

1. Сеен аалыңга некти кансаар азаар азырар тurlar сугалап пер?
2. Пизип алынар нек кизее суну peer тур?

Picci-ool telefon-pile kancap cugalazьp turgan.

Picci-ool aalyndan yngenden peer tьrt aj ertte-bergen. Picci-ool adazь am po yjede Cadaanada turup turar tur tep tьnnan. Picci-oolduң хазьнга uzurazьp teeş kelgen tidir. Adazь-pile хазь-pile Picci-ool uzurazьksaş arga-cok turup turar. Cadaana po cerden raak tur. Kancap cybe poor?

Picci-ool pakşьzьngа pargan. Pakşьzь cugalaaп: „Telefonga paraaly, апаа асап-pile cugalazьp-sen“. Picci-ool атырај pergen. Pakşьzь-pile Picci-ool telefonga kelgenner, апаа Picci-oolduң adazь-таа хазь-таа cok polgan tur.

— Meeң асап kajdal?—tep Picci-ool айт-тырган.

— Picci mana tep,—pir kаdaj sьgleen,—toraan асап-pile cugalazьp-sen.

Ханада азыркан picce атыра сапьнга кьстаp kelgeş, атырапьп tudazьп tolgaas, cugalazьp pergen. Ooп soonda kаdaj Picci-oolga cugalaaп „Атыра сапьнга кьстаp kel seni асап manap tur“.

Picci-ool cunu-taa pilveen. „Meen асам артыра іште кансап кیرهверген роор теп подар турган“?

Picci-ool артыра саһыга келгеһ, артыраның тудазын холунга авалгаһ, бир узун куланга сьрһьр туткаһ, бир узун акһьн тива кьлдыр tudup алды. Tуданың іште Picci-ool адазының ьдын тыһпаан.

Lenin.

Volga теп хемниң кьдында Uljanovsk теп хорай пар.

1870 сыдың төрт айның 22-ниң хунынде ол хорайда Lenin төөрен.

Lenin өске уруолар-pile бир төмеј ойнар өөреніп өскен. Ol шаанда Lenin pygy telegeјniң arattarының paaһтыңсызь polurun, кьм-таа pilveen.

Leninniң адын moon songar pygy yletpурсуи taraасыннар pilir apparын ol tuzunda кьм-таа pilveen.

Lenin аныжактан тура pygy telegejniң jadyы азы-
льсннарғының совалаң edlep турарғын көрүп тургаş,
olar совалаңдан уştунуп алыр polza ekki tep podap
turgan.

Yletpyrcyn polgaş taraасыннь тарлап турар paj-
lar-pile Lenin удур хырезип турган.

Ооң сыдaганы-pile хаан, ооң tyzymetteri pol-
gaş pajlar Leninni көрвес туруп турганныр.

Ооң тугајында Leninni кара-пазыңга сытырп
turgan polgan polgaş Sibir curttun tuba сөлып tur-
gannar. Сөлып, кара-пазыңнар турzada Lenin тарлап
turgan ulus-pile удurlаныр турган.

Lenin Sibir cerinden теşкеştin, хаанга удurlаныр
teeş yletpyrcynnerni сыр туруп перген.

1917 сыдың октавр ајда yletpyrcynner polgaş
taraасыннар komunistiq namның удurttulгазы-pile
pajlarnы oјladывтkaş, cazaan pottарының холунга
alгаş, yletpyrcyn taraасыннар іştikki] kargыstarnы
азыртарга таştыккы kapitalist kargыstar olар-pile
удurlаныр саалазы пергеннер. Pакшы Leninniң paş-
talгазы-pile yletpyrcyn taraасыннар pottарын kam-
galangaş olарны oјladыр шыдапкан. Am po yjede
pottарының curttunda sosializmni тургузуп пызыдыр
turlar.

Pакшы Lenin cагыс Orus curttunun yletpyrcyn
taraасыннарның ерги şөleezin тысыр teen emes,
pygy telegejniң азыльсн арattарының ерге şө-
leezin парымдалаан revoluzun удurttuur Уş-tugaар
Komunistiq Internasionaldы тургускан.

Lenin тоң хөј азыдап турган. Ооң кyzели polza
şuptu азыльсн арattарга ekki polzun tep podap турган.

Uluq azydan tam Lenin aaraş.

1924 сыдын бир айның 21 хунынде өлып калган.

Pygy telegejnin aзысынары сугалап турар: „Ol piske ынак турган, piste аңаа ынак тур-пис. Оон ады pistin сүревисте кезеде турар“.

**Aзылга polgaş, kyreşke pelektenip, pis өrenip
tur-pis**

Pelen pol!

**Kazanda
pelen-men!**

Pistin Respubliivis.

Pistin curtta erge arattың ergezi. Orанның сери, ыжазы, eldep суулап, —сүптүзүнүн eezi yletpyrcын хөј arat tur.

Pistin Respublikтин ыстынде Uluq Xural турар. Ol pistin curtтун pygy xereen, pistin namнын udurttup турары-pile, cortтup турар.

Сыдын-на козуун сумуда Cөбилелернин сунгүлдазы роор турар тур. Сунгүлдань 18 хардан өөр хөј arat сунгур тур.

Uluq Xuralды Cөбилелден, Arattың Şerinden сунгур тур.

Pistin curttuñ xereenge pajlar lamalar Cөbileldi sungur erge cok. Olar arattыñ cazaanыñ өшtyoјleri.

Olar Cөbilel-ce kifer tep kызьр turar. Olar ja-dыьларнь—sunguldaga parванар—tep turar. Pister onu pilir pis, uruqlar!

Бдаvas piston козуунуң Cөbileliniң sunguldazы polur. Pis xuralga toktatkan pis: surguuul pygyde pottarnың төrelin, akкызн, иoвазың sungulda xuralыңga kiirer xerek!

Pis Cөbilelge pajларньң көрbes, arattыñ cazaan pызьoј kamgalar arattарың sunguzun-tep turar-pis:

Pis uluoј ulustарыььska piston ceribiske sosa-lizm turguzarda tuzalazы!!

Тыва Arattың Respubliiniң on сы polганьньң oju telgereer polzun!

T. A. R. on сы polгань

Ро хун piston şkolавьs piston Respublikтин on сы polганьньң ojun uluoј хуннер turar tur. Uruoј-

lar xuralınga kəvej aalsıñ salap ıkelgen. Arat şe-riqler-taa revolustıuı anıjaktar-taa kelir. Şaganarıuı şkolazından delegattar (töleeler) cedip kelgenner. İrem Şırap paza kelir. Ol kozunıñ targazı tur. İrem Şırap xəj eldep cıve cıgalap peer.

Uıuı tazyıga iştinde cıruktar azırkan turar. Xanalar kızı tuktar-pile kızıdapkaan. Pazyñ işti arıuı cıgık tur. Uruqlar orcaktanır tur. İdavas aalsılar kelir, xana-solunıñ am-taa aspan.

Ca oñ soonda şıptu pelen polgan. Aalsılar cedip kelerge. Ojun egelej pergen.

Aalsıların şkoladan Anar-ool jozlap turgan. Ol pistiñ koncuı ekki pioneribis.

Oñ soonda irem Şırap cıgalar-teeş pargan.

Uruqlar alrırsır pergen: „Kızı partizan irem Şırap mendi caıgaj! Arattıñ cazaa özer mandır polzun!“

Şыраптан: „Uruqlar! Am sler algьrcьp turduңar— arattьң cazaа өzer mandьr polzun!—tep. Sler şuptu arattьң ergee алғаньн пилir херек. Pistiң arat orus, кьдattьң хөреngittennerniң xolunga coraandan-per on сьл polgan. Nojon, pajlar ol хөреngittenmerge polcup turgan. Arat koncuoқ pagaj curttap turgan. Pister erttenden kezеге cedir pajlarga lamalarga aзыdap coraan-pis. Pis тьңнаръвьска Orus curttunda aзысь тараасьннар хаань pajlarnь сьвььгьркан. Pis xolga erге tudar өjy kelgen tep, toktadьp сугалаşkan-pis. Саа онu кьльгь ьндьoқ pelen eves polgan. Pis iji сьlda podubustuң pajlarъвьс-pile өskeniң pajlarъ-pile temissezip turgan-pis. Саа 1921 сьлдьң хивьскаль polza piske toolu erге şөlee perveen. Pajlar lamalar pisti megelepken. Olar şuptu-la pottarьньң tyzymetterin olurttuр алган. Surguulga ergi хевеr pajlarnьң uruqlarьң өөredip turgan. Paşkьlarь polza lamalar turgan. Cygyle 1928 сьlda pis toolu erге şөleeni алган-pis, pistiң cazaавьсть рьзьткан-pis. Саа, ooldar, arattьң өştyoқleri udup сьтпас. Am paza alar pistiң ergevisti алыр tep turar. Pistiң cazaавьсть ezelep алыр teeş. Olar piske kolxos - ебилеderinge toktar poop turar; olar kooperas-pile udurlazьp turar. Sler онu kezede пилir херек, olar-pile temissezirin. Cygyle arattьң cazaа socialism-ce pisti cedep kiirer. Arattьң cazaа өzer mandьr polzun! Arattьң Revolustuoқ Namь telgerezin!“

„Ura“—tep uruqlar algьrcьp turgan: „кьзы partizan irem Şыраp mendi саagaj!“

Xural tozylgan soonda uruqlap koncuq ögryp turgaş хивьskalсь ыг ыrlap turgannar.

Cagaa.

Ро хун pistiң şkolanьң surguuldarь Samagaldaj şkolazьnьң surguuldarьңga cagaa pizip peer tep toktattьlar. Kiccel ertteberge tozavьs сыqlьp algaş mьndьq cagaa pizip algan-pis:

Ergim eşter!

Tуун pis Тьваньң хивьskaldьң рајьгьн uluq хунneen-pis. Ol uluq хунуңge yr pelekten-gen-pis. Хивьskaldьң murunda jadьы arattarnь nojonnar tarlap turganьн polgaş lamalar megelep turganьн am ekki pilip aldьвьs. Pisti örenmezин teeş pajlar özeger şkola turguspajьн turgan. Karaңь kizini tarlap megeleer teeş an-

caŋgaş pistiñ adalarъвьсть karanga edilep co-
raan.

Pistiñ pakşъвьs arattar kancap pajlarnъ oĵ-
latkanъn todargaj tomaktanъp pergen. Pis
tozavъs pot podubuska pajlar-pile udur хуре-
zir teeş podalga sês pergen polgaş lamalarnъ
pyzyrevejin ekki øenir polgan-pis.

Sler uluoĵ хynny kancap erttirgen-sler, piske
pizip periner. Slerden харъзьн алган soonda,
slerge cyny aзыdap turganъвьсть todargaj pizip
peer-pis.

Slerge eştin pajъrn cedirgeş ekki øeniri-
nerni kyzer tur-pis.

Tozu şkolazъnъñ şurguldarъ

20/1 1931 cъlda.

Сагаанъ pizirin pizip algaş cogum kancaldъr
ulamcъдъr codurun къm-taa pilves poorga, pak-
şъвьska paardъвьs. Pakşъвьs piske aĵttъp pergen,
сагаанъ pizik хавъnĝa şukkaş, сърşьrgaş pizik
хавъnъñ taştъnĝa cordur ceriniñ adъn piziir uzur-
luoĵ, 10 kopejektin markazъn сърşьrgaş poştаga ар-
parъr peer хerek. Pis monu ancанĝan-pis.

Мъndъoĵ cybe appargan:

Tes-kol kozuun

*Samagaldaj şkolazъnъñ
surguldarъnĝa*

Tozu şkolazъnъñ surguldarъndan

Өске şkolаның surgulдарыңга pottарыңар पि-
зиңер — Leninniң өлген хунун кансап ерттирген-
ниңерни и zip периңер.

Марттың 8 хуны.

Revolustun murnunda азылсын хереезен pagaj
coraan.

Aalga polgaş cerge таң pazында тургаş oraj im-
mir cetkize азылдап турган. Аар азылдың кыгыңга
аşşaa etter хынап coraan. Улетпырсун polgaş tara-
асын хереезеннери кандық-таа erge cok турган.

Revolus ерттерге er kizi-pile pir төмеј хе-
reezenner пырын ergeliq appargannar. Pajlar ezelep
турар ulustarda азылсын хереезенner мыңсага cedir
erge cok turup турар турлар.

Марттың 8 хунынде азылсын polgaş taraасын хе-
reezenниң хуны uluq хуннеп турар tur-pis.

Pygy telegejniң хереезеннери pajlарның cazaan
ар кааркаş er kizi-pile pir төмеј ergeliq polurun
kyzeer tur-pis.

Sotpa-targa.

Марттың 8 хунынге Намсык хереезенner ху-
raldar tep турганын тыңнааş kadajында cugalap
tur:

— Көрып tur, Sotpa, pir евеş хуралга paar
polzunza paазың tygын төgere culup каар-men.

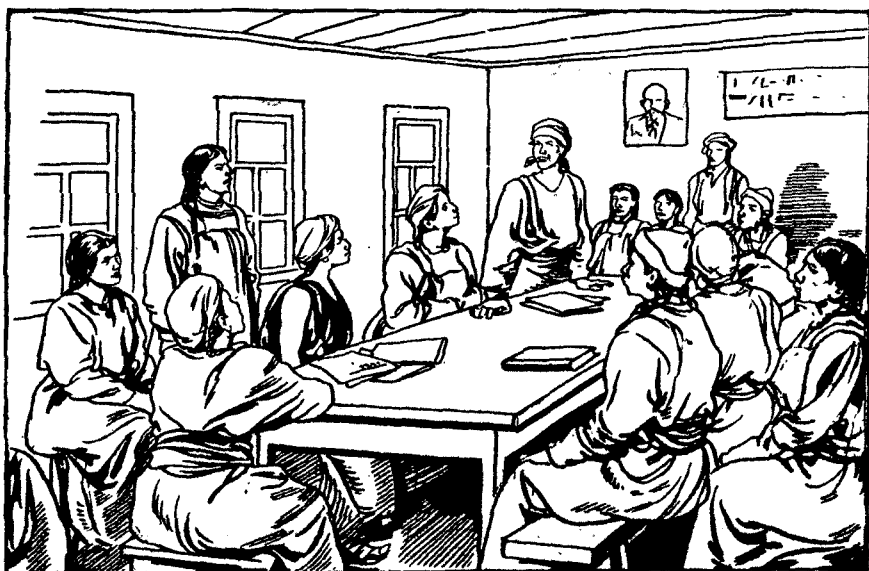
— Senden kortpas-men, — tidir Sotpa,—men
am seen-pile pir төмеј ergeliq-men.

Намсык судуруун арныр тургаş ыттавајын
pargan. Sotpa uruqlарын cemgerip кааş coruj
pargan.

— Суну кылып турар улус роор рагыр көре-
жин—тееш Намсык хурал тива иолап кыстаркан.

Оон Сотпазы тарагалар ыстолунда олурду тур-
гань—көрып тур Намсык.

— Ож кулугурну—теп родар тур Намсык,—
көрып тур саньр келеринге тыльн узе тырттыр каар-
мен.

Сотпа ашсан көреш, хылымзиреп olur. Оон
соонда сөс алгаш цугалар тур:

— Херезен ештер! Революс ерге полгаш шө-
ени писке перген, телезінде пистин кезик самдыкы
мынсага цедир ерттенден тынеге цедир азыл кылып
турар полгаш ашсанга еттедип хьинадыр турар тур-
лар. Төө анда меең ашсам тур. Ро хуралга келир
теп турумда мее цуу теп турган, айттыр кө-
рынерем.

Саа, Намсык, темин суу теп турдуң маңаа темги сөзың сөглөп көрөм. Сен ер кизи полгај-сен: сор kortkan-sen.

Намсык тежевер тер подај peerge, хереezenner xolundan tutкаш ыстол сапн туба сөртты pergenner.

— Мен суве teen евес-men. Мен паштактапыр турган-men,—теп тур Намсык.

— Меgeлеве! Меgeлеве! Korga pergen-sen,—теп алгырызь pergenner.

— Са андыој тур,—тиdir Sotpa,—паштактандым teen полгајан?, Xural erttken soonda туктуој kudum-cu-pile кылаштазыр тур-pis. Намсык тук tudup алгаш паштап кылаштазын.

— Сууldyoј тур! сууldyoј тур! —теп тоozазь алгырызь pergenner.

Am кансар теер Намсык туралаваза-таа, хере-ezennernиң мурунга тук tudup алгаш сорур ар-pargan.

Майның бир саа.

Хааннар полгаш pajлар yr сылда yletпырсунны тарлааннар. Yletпырсуннени темирлеп, ertтеп, сооп тургаш хәј сылда разыңнар турар. Анцаарга ylet-

пырсуннени пайлар роор кагаң-пис теп подар турганнар.

1889 сылда Paris хоорайның серинге пыгу телегејнің ылетпырсун намнарының төлеекцилери сьылганнар.

Ол ортта олар кастьң мај ајның бирнің хунун пыгу телегејнің ылетпырсуннериниң хивьскалдың ылуој хуну ползун теп токтатканнар. Ооң соонда сьл пыгун пыгу телегејнің ылетпырсуннери ол хунун сьскалдың ырттирп тургаş пай-хуренгиттерни сок кьлр хивьскалдың кузу кај-хире өскенин подар турганнар.

1890 сыдан егеleş пыгу телегејнің ылетпырсуннери тоозазь сьл пыгун ол хунну ылуој хуннер арпартаннар.

Ам Тьва, SSRE полгаş Моолдун ылетпырсуннери полгаş тараасьннарь пайларьн, ламаларьн şuptuzun ојладьвьтканнар, мајның бир саазьның хунун şөleen ылуој хуннер турар тurlar.

Ро серледе кудумцуларга хөјтүк азыркаан турар. Ол хунну ылуој улусу-пиле кадь пиесе уруојлар ылуој хуннер турар тurlar.

Ол хунде пистерге хөglyој тур!

Ол хунде şaandagь пайлар полгаş ламалар морзук ьşкаş каşтьньр олурар тurlar. Олар ол ылуој хунге туралавас тurlar.

Мајның бир саань пистерде ьşкаş şөleen ылуој хуннери şuptu церге бир төмеј евес. Пайлар езелеп турар курттarda, ол хунде ылетпырсунниң хапнь хөј төктыр тур. Бир евес кьзыл туктуој кудумцаа унген ылетпырсуннени полгаş уруојларнь, пайлар өлыгьр ту-

rar turlar. Ancalza-taa cok yletpurgynner oon kortpas turlar; olar kudumcaa tidim yngeş, pottarъның uluq хунун erttirip turar turlar. Ol yletpurgynner pottarъң uluq хунун erttirip turar turlar. Ol yletpurgynner pottarъның pajlarън cerle pazьptarън pilip turlar.

Тьбанъң араатаръ polgas SSRE, Mooldun yletpurgyn taraасыннарь таştькка тарладьр turar еştёринге ol хyndys medeezin coordup turlar.

Еştёр, pygy telegejнiң Oktabrнъң revoluzunнң sorulgazьн көксыnderin кьзынар.

**Майнъң pir caa—pygy telegejнiң азысь-
ныңнъң uluq хуну мандьр polzun!**

Pygy telegejнin proletarlarъ kattьзынар!

Moskvanъң şkolalarъныңнъң pirezinge majнъң pir caazьн sler кансар erttirgenиңernи pizeeş, olar кансар erttirgenin айттьръңар.

Su-mi.

Picci кьдат-ooldu Su-mi tep adap turgannар. Ol yletpurgynнун оқлу polgan. Su-mi paza yletpurgyn. Su-mi fabrikte izioq suoqda хөвенъ şьgьдьр turar. Izioq suoqdan Su-minиң salaalarъ suglanglaj pergen turar tur. Picci Su-mige хөл-cok aарсьльoq tur. Ooң adazь азы cok polgaş иеzi аарьoq polgan songar, ьoqlap tura, азыдаp турган tur.

Su-minиң иеzi удаваьн өлыверген. Picci Su-miga ulam pagaj appargan. Su-minиң adazь paj anglinиң fabriиңge pargaş cugalap tur.

— Mene ciir cem xerek polgaş uruqlarımğa paza ciir cem xerek tur—meni azyğa kiirip al.

Angli katkыrğaş cugalap tur:

— Pir eves sen polgaş seen azy-tölyñ aştap ölyverze, men ыqlaar tep podap tur-sen-pe?

Uruqlarınñ adazy səgleen:

— Pir eves men ölymze xaram cok, uruqlarım xaramnıy tur. Su-mini on cыlga sadыр algaş xəlezin murnaj per.

Paj angli ancarga cөpşereen.

Su-mi ol yjede cedi xarlıy turgan.

Su-mi fabrikke хunnıñ tañ raazynda kelgeş, kezee oraj canыр turgan. Su-mi picce cem işkeş, uduvajın turgan. Su-mi koncuq paksыraj pergen. Ol yrgylycy ıjguzurap turgan. Azy kыльp turgaş, uduр polvas uzurlıy. Uduj peerge paj angli onu aarзыlıy kыдыr etter turgan.

* * *

Castıñ cыlıy хуну appaarga Su-mi хунге cылырғын turalap turgan. Ol xerim iştinge ynever-

gen. Xerim raarɣnga xynge tɔgelenip xavan udur sɣtkan. Xynge tɔgelenip sɣɣɣda onu kɣmda Ńimsetpes amurla sɣvedir tep. Su-mi podap turgan. Su-mi xavannɣ sanɣnga sɣɣɣp algaŃ toraan uduj pergen.

Onu toraan tɣp algaŃ, ezinge ekker pergenner. Paj anɣli Su-minin kulaan tɣkka tɣrtkanɣnga kulaanɣ ornunɣa ot tep podap turgan.

OoŃ soonda picci Su-mini peŃ Ńak artɣkka azɣl kɣɣɣɣp kaan. Su-mi kattap maŃɣna sanɣnga turup algan. Pir Ńak polgaŃ turubutkaŃ ojttɣ keep tɣŃkeŃ cerinee uduj pergen.

Ertteninde ezinge Su-mi tɣne maŃɣnaa kireveren tep sɔgleenner.

— Tirioɣ-pe ter—eezi aɣtɣɣɣgan.

— Cok, ol toran ɔlybergen.

— Caa, azɣɣvas,—teen paj anɣli,—mene karaza cok tur. Su-mi mene eleen azɣl kɣɣɣp pergen.

**Pistin pionerlerge kьdat uruqlarнын сагаазь
kelgen.**

Ergim eřter!

Pistin curttuvusta pajlar ezelep turar tur. Olar pisti pьlgař pistin ada ijevisti koncuq tarlap turar turlar. Am pis koncuq pagaj turup tur-pis: sook-taa tur ař-taa tur-pis. Slerniң curttunarnың pajlarыn slerniң ada iyeleriner řuptuzun yndyr ojadьvьtkan tep tьnaan-pis. Sler cьrgaldьq tur-s'er!

Pis ezyр algař, poduvustuң pajlarьvьřtь paза ojadьp ьdar-pis. Pisti utpaңar tep tileer tur-pis.

**Pistin eřterivisti pajlar tarlap turar tur,
olar-pile temisseřkeř cok kьlyр xerektiq!**

Өрттее 30 коп.

23326

Цена 30 коп
у. 1.

К. А. АЛАВЕРДОВ и др.
„Пионер“ — букварь
для школ

На тувинском языке

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР
Москва, центр, Никольская, 10.